

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
КЛАСТЕРНОЇ МЕРЕЖІ**

Родченко Володимир Борисович
доктор економічних наук, професор

e-mail: rodchenko@karazin.ua

ORCID ID: 0000-0003-0298-4747

Хрипунова Дар'я Михайлівна
аспірант

e-mail: khripunova.daria@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2016-5120

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
вул. Мироносицька, 1, Харків, 61002, Україна

В умовах інтенсивної інтеграції, виходу України на міжнародні ринки, кластери стають засобом сприяння збільшенню обміну інформацією та виникненню нових виробників, що з'являються з галузей-постачальників або споживачів, а також з суміжних галузей. Кластери являються центрами зростання, при цьому саме за їх сприяння національні галузі отримують можливість підтримати свою перевагу серед інших країн. Розвиток кластерів має особливе значення для стимулювання розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва, а кластерна політика, в свою чергу, стає важливою складовою економічного розвитку та економічної політики в Україні. Кластеризація охоплює всіх відповідних зацікавлених сторін на державному рівні, на рівні місцевого самоврядування, наукові співтовариства та освіту, кластерні підприємства, бізнес-асоціації тощо. Тому саме кластери є перспективними середовищами для розвитку зв'язків для підвищення конкурентоспроможності. В рамках кластерів підприємства можуть подолати ізоляцію та скористатися перевагами колективної ефективності. Кластеризація визначає можливості зростання та може стати потужним інструментом для економічного та соціального розвитку. Більш того, на інституційному рівні кластерні ініціативи дозволяють концентрувати ресурси на цільовій території та, таким чином, сприяти поширенню знань, корпоративного управління та промислових навичок, які, в свою чергу, призводять до багатьох позитивних впливів на економічний розвиток. У статті окреслені сучасні тенденції щодо активізації кластерних ініціатив та представлені основні особливості генезису кластеризації. Виявлені та розкриті проблеми щодо особливостей поступового формування кластерів. Представлена дорожня карта формування кластерів для України. Сформовані особливості кластеризації у регіонах та визначені ресурси розвитку кластерів, акцентовано увагу на моделях підтримки кластерів.

Ключові слова: кластерний розвиток, інноваційна політика, кластер, кластеризація.

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В ЕВРОПЕЙСКУЮ
КЛАСТЕРНУЮ СЕТЬ**

Родченко Владимир Борисович
доктор экономических наук, профессор

e-mail: rodchenko@karazin.ua

ORCID ID: 0000-0003-0298-4747

Хрипунова Дарья Михайловна
аспирант

e-mail: khripunova.daria@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2016-5120

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
ул. Мироносицкая, 1, Харьков, 61002, Украина

В условиях интенсивной интеграции, выхода Украины на международные рынки, кластеры становятся средством содействия увеличению обмена информацией и возникновению новых производителей, которые появляются из отраслей-поставщиков или потребителей, а также из смежных отраслей. Кластеры являются центрами роста, при этом именно при их содействии национальные отрасли получают возможность поддержать свое превосходство среди других стран. Развитие кластеров имеет особое значение для стимулирования развития микро-, малого и среднего предпринимательства, а кластерная политика, в свою очередь, становится важной составляющей экономического развития и экономической политики в Украине. Кластеризация охватывает всех соответствующих заинтересованных сторон на государственном уровне, на уровне местного самоуправления, научные сообщества и образование, кластерные предприятия, бизнес-ассоциации и тому подобное. Поэтому именно кластер является перспективной средой для развития связей для повышения

конкурентоспособности. В рамках кластеров предприятия могут преодолеть изоляцию и воспользоваться преимуществами коллективной эффективности. Кластеризация определяет возможности роста и может стать мощным инструментом для экономического и социального развития. Более того, на институциональном уровне кластерные инициативы позволяют концентрировать ресурсы на целевой территории и, таким образом, способствовать распространению знаний, корпоративного управления и промышленных навыков, которые, в свою очередь, приводят ко многим положительным воздействиям на экономическое развитие. В статье обозначены современные тенденции активизации кластерных инициатив и представлены основные особенности генезиса кластеризации. Обнаружены и раскрыты проблемы относительно особенностей постепенного формирования кластеров. Представлена дорожная карта формирования кластеров для Украины. Сформированы особенности кластеризации в регионах и определены ресурсы развития кластеров, акцентировано внимание на моделях поддержки кластеров.

Ключевые слова: кластерное развитие, инновационная политика, кластер, кластеризация.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF UKRAINE INTEGRATION TO THE EUROPEAN CLUSTER NETWORK

Volodymyr Rodchenko

Doctor of Sciences (Economic), Professor

e-mail: rodchenko@karazin.ua

ORCID ID: 0000-0003-0298-4747

Daria Khripunova

Post-graduate

e-mail: khripunova.daria@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2016-5120

V.N. Karazin Kharkiv National University

1, Mironositskaya Str., Kharkiv, 61002, Ukraine

In the context of intensive integration, Ukraine's access to international markets, clusters become a means of promoting the exchange of information and the emergence of new producers that appear from the supplier or consumer industries, as well as from related industries. Clusters are growth centers, and it is with their assistance that national industries are able to maintain their superiority among other countries. The development of clusters is of particular importance for stimulating the development of micro, small and medium enterprises, and cluster policy, in turn, becomes an important component of economic development and economic policy in Ukraine. Clustering covers all relevant stakeholders at the state level, at the local government level, scientific communities and education, cluster enterprises, business associations and the like. Therefore, the cluster is a promising medium for the links development to enhance competitiveness. Within the clusters, enterprises can overcome isolation and take advantage of collective efficiency. Clustering defines growth opportunities and can become a powerful tool for economic and social development. Moreover, at the institutional level, cluster initiatives allow to concentrate resources in the target area and, thus, promote knowledge, corporate governance and industrial skills, which in turn lead to many positive impacts on economic development. The article outlines the current trends in the activation of cluster initiatives and presents the main features of the genesis of clusterization. Problems with the peculiarities of the gradual clusters formation have been identified and disclosed. The road map for the Ukrainian clusters formation is presented. The clustering features in the regions are formed, the cluster development resources are identified, the cluster support models are accentuated.

Key words: Cluster Development, Innovation Policy, Cluster, Clusterization.

Постановка проблеми. У контексті сучасних світових економічних відносин інтенсивність економічного розвитку, зростання конкурентоспроможності регіонів та держави має здійснюватися за рахунок впровадження новітніх ринкових механізмів, здатних компенсувати стихійні деструктивні процеси. Для України кластеризація є одним із способів розвитку економіки та її належного рівня у системі світових економічних відносин.

На сучасному етапі відбувається збільшення активності в рамках кластерних ініціатив. Підтвердженням цього є ухвалення рішення Кабінету Міністрів України про підписання Угоди з Європейським Союзом про участь України в програмі ЄС «Конкурентоспроможність підприємств малого та середнього бізнесу (COSME) (2014 року - 2020)», повідомляє «УНІАН» з посиланням на прес-службу Кабінету міністрів України. Дані активності мають за мету сприяння розвитку української підприємницького середовища, а також створення умов для формування культури бізнесу та активної кластеризації. Також слід зазначити, що проводиться багато заходів, пов'язаних з кластерними ініціативами, також згідно з існуючими домовленостями між Українським Урядом та Європейською Комісією у 2018 році Українські кластерні організації всіляко інтегруються до європейської та міжнародної кластерної спільноти.

Згідно з міжнародним досвідом, значні зміни в організації виробництва як на національному, так і на міжнародному рівнях сприяють створенню територіально-галузевих та інтеграційних об'єднань, тобто кластерів. В умовах посилення конкуренції на національних ринках товарів, праці і капіталу економічним пріоритетом для суб'єктів України стає підвищення конкурентоспроможності регіональних господарств. Формування кластерів на території регіону дозволяє вирішувати не тільки галузеві завдання, але і сприяє багатополлярному розподілу точок зростання по території регіону, і тим самим забезпечує рівномірність і збалансованість просторового розвитку. Реалізація кластерної політики може дати потужний поштовх розвитку як основних, так і супутніх видів діяльності в регіонах. Використання інноваційних технологій в рамках кластера дозволить значною мірою посилити економічний ефект від їх впровадження і тим самим поліпшити добробут населення більшості регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кластери визнані ключовими економічними драйверами і являються цінним джерелом інновацій та знань. Теоретичні засади кластерного розвитку та особливостей кластерних активностей висвітлено таких у роботах М. Дельгадо, М. Портера, С. Стерна [1]. Сучасні тенденції щодо активізації кластерних ініціатив та основні особливості генезису кластеризації представлені К. Кетлесом, С. Процівом [2]. В роботах Ф. Неффке, М. Хеннінга, Р. Бошма [3] висвітлено особливості поступового формування кластерів на основі культури, взаємної адаптації й сфери своєї компетенції, зазначено, що даний процес потребує високого рівня організації та самоорганізації його потенційних учасників. Однак, на даному етапі розвитку процесу кластеризації теорія ще не дає достатніх відповідей щодо конкретних ресурсів розвитку кластерів, а також особливостей створення моделей підтримки кластерів.

Метою цієї роботи є дослідження особливостей та генезису поступового формування кластерів, основних ресурсів та особливостей формування дорожньої карти розвитку кластерів для формування пріоритетних шляхів регіонального розвитку.

Основні результати дослідження. Сучасні кластерні стратегії розглядають кластери як бізнес-екосистеми, які мають регіональний вимір, але включають в себе безліч зацікавлених сторін, включаючи створені підприємства, стартапи, інвесторів, дослідні інститути та інше. Обсяг діяльності кластера зазвичай охоплює кілька взаємопов'язаних секторів і створює мережу гравців і діяльності. Крім того, кластери можуть стати ядром для подальшого зростання економічного розвитку, оскільки кластери часто демонструють самоефективні мережеві ефекти, наприклад, шляхом залучення венчурного капіталу, постачальників або постачальників послуг. Тісна взаємодія між членами кластеру може привести до більш високих темпів інновацій і, таким чином, зміцнити значимість кластера.

Кластери визнані ключовими економічними драйверами і являються цінним джерелом інновацій та знань. Кластерні ініціативи визначаються як важливі засоби регіональної конкурентоспроможності та позитивно впливають на членів кластерної організації. Кластери покращують операційну ефективність компаній, пришвидшують інновації, а також прискорюють формування соціального капіталу. Перехід української економіки на якісно новий рівень можливий за умови формування нових центрів економічного зростання, що дозволяють об'єднувати науковий, освітній та виробничий потенціал та забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємств, науково-дослідних організацій і освітніх установ, що надають мультиплікативний ефект на розвиток економіки, сприяють залученню інвестицій і створення нових робочих місць. Такими центрами можуть стати саме кластери.

Кластеризація – це свого роду структурна реформа, яка здатна трансформувати економіку. На прикладі Харківського регіону можна прослідкувати активний розвиток торгівельного кластеру (Торгівельний центр «Барабашово»), що має потребу в зміні формату в мінливій кон'юнктурі ринку та залучення великих мережевих операторів. Подібні кластери торгівельного типу також набули активного розвитку у Одесі, Хмельницьку, Чернівцях.

Кластер дає додаткові робочі місця, що створюють додаткову вартість. Слід зазначити, що в остаточному підсумку, не окремі підприємства, а саме кластери є носіями високої конкурентоспроможності.

Останніми роками кластерні концепції дедалі частіше використовувались як інструмент для посилення регіональної економіки. Хоча кластери є важливою частиною економіки різних регіонів країн по всьому світу на різних етапах розвитку, вони також є важливими показниками для розуміння та вирішення економічних завдань, засобом для оптимізації структури економіки, адже кластери є важливими детермінантами економічних показників (існує сильний зв'язок між заходами посилення кластерів та процвітання регіонів).

Європейський розвиток багато в чому залежить від кластеризації, а активна інтеграція України в Європейський простір актуалізує дане питання. В Європі налічується близько 2500 потужних кластерів. Кластерні ефекти стають видимими, коли наявність пов'язаних галузей у певному місці досягає критичної маси. Близько 45 % усіх зайнятих у торгових галузях розташовано в кластерах. Працівники кластерів заробляють в середньому на 11 % більше заробітної плати, ніж їх колеги в тих же галузях, розташованих поза кластерами. Це відображає більш високу продуктивність, яку компанії можуть досягти в кластері. Потужні кластери повідомляють про зростання робочих місць на рівні 0,2 % щорічно в посткризовий період, тоді як за межами кластера відбувається скорочення робочих місць в середньому на 1,7 % [1].

Нарешті, регіони, які мають більшу частку зайнятості у кластерах, реєструють більш високий загальний рівень процвітання. Адже соціальна стабільність є наслідком збільшення зайнятості та доходів населення у розрізі створення додаткової вартості [2].

Наявність кластерів також формує можливості для структурних змін та формування полігалузей на місці моногалузей на регіональному рівні, що є ключовим пріоритетом багатьох стратегій розумних спеціалізацій [3].

Кластерний підхід надає переваги з точки зору ефективності втручання на рівні фірми, тобто підтримки діяльності окремих компаній, активні дії на кластерному рівні можуть створити більш важелі та цим досягти успіху більшої кількості фірм [4]. Що стосується втручання на рівні промисловості, то кластери уникають багатьох викривлень, пов'язаних з постачальниками, які часто виникають у виробничо-збутових ланцюжках. Щодо політики в масштабах всієї економіки, то дії на кластерному рівні можуть бути більш цільовими для конкретних питань, з якими стикаються компанії в наборі суміжних галузей, тим самим підвищуючи ефективність та зменшуючи витрати. Кластери та кластерні ініціативи повинні відігравати важливу роль у системних інноваціях, зокрема, при будь-яких промислових перетвореннях, які радикально змінюють бізнес-моделі та сприяють організації ланцюжків доданої вартості.

Європейська Комісія в Стратегії ЄС-2020 [5] акцентує увагу на питаннях, що стосуються інновацій, розглядаючи їх як основу для розумного зростання. Здатність компаній впроваджувати інновації все більше залежить від їх здатності співпрацювати з іншими суб'єктами, включаючи конкуруючі підприємства. Слід зазначити, що сучасна економіка є мережею, і ланки даної мережі проникають у всі сфери економічного життя. Сильна та широко розвинена мережа внутрішніх та зовнішніх організацій, технічна та соціальна інфраструктура та ефективне стратегічне управління та кластеризація є чинниками, що визначають міжнародну конкурентоспроможність. Кластери можна визначити як інноваційні мережі [6]. Однією з необхідних умов для створення та розвитку мереж та кластеризації – є готовність до співпраці підприємств, що конкурують один з одним на щоденній основі.

Важливим аспектом економічної політики України стає стратегія створення вертикально інтегрованих компаній, здатних забезпечити виживання, а в перспективі – і розвиток промислово-технологічного потенціалу країни. Створення такої поліструктурності соціально-економічних систем вимагає розробки економічної стратегії, що спирається на нові ідеї і принципи, що дозволяють отримати найбільший системний ефект, чим і являється кластеризація [7].

Кластеризацію слід розглядати як більш етичну та м'яку форму взаємодії в порівнянні з жорсткими моделями корпорацій. Саме така «м'яка» міра впливу на економіку в межах адміністративно-територіальних одиниць обумовлена інертністю та замкнутістю на внутрішніх проблемах.

Головне, що дають кластери, – це можливість для бізнесу і для регіону розвиватися не за інерцією. Однак, важливо розуміти, що кластери можуть принести результати лише тоді, коли вони вписані в ширший контекст стратегій регіонального розвитку, тобто в контекст розвитку розумних спеціалізацій.

Кластерна форма організації інноваційної діяльності призводить до створення особливої форми інновації – сукупного інноваційного продукту, яка являє собою сукупність базисних нововведень, сконцентрованих на певному відрізку часу і в певному економічному просторі. Саме такі інновації являються продуктом діяльності всіх учасників кластера, що дозволяє прискорити поширення мережевих зв'язків і підвищити ефективність діяльності регіону. Створення регіональних кластерів слід розглядати у розрізі створення «точок зростання» регіону.

В інформатизованому світі акценти зміщуються, при цьому для формування кластерів необхідне активне застосування технологій, які дозволяють сформувати «загальну картину» функціонування регіональних економічних систем в цілому. Співпраця в рамках регіональних та міжрегіональних кластерів стає все більш необхідною, але при цьому існує деяка можливість втрати

самостійності стейкхолдерів і, як наслідок, зниження їх ділової ініціативності (здатності до формування самостійної лінії поведінки на ринку, до освоєння нових товарів, нових технологій та ін.). Як наслідок, в ряді країн в останні десятиліття «кластерні стратегії» будуються на центрах ділової активності та концентрують зусилля на підтримці існуючих кластерів і створенні нових мереж компаній, які раніше не контактували між собою.

При цьому, враховуючи українські реалії та відсутність поступового розвитку кластерів, держава має акцентувати увагу на випереджаючому розвитку та не тільки сприяти формуванню кластерів, але й самою стати активним учасником мереж. Наприклад, впровадження електронного урядування є запорукою інтегрування державного управління до мереж. Електронний уряд стосується не тільки технологій, а також передбачає перебудову державного сектору, бізнес-процесів, людей та культури для забезпечення успішного досягнення е-уряду. Багато проектів в минулому не вдалося, тому що орієнтація проектів на бізнес-процеси, які спричинили значні зміни, але не зачіпали інших аспектів. Необхідно створення нової ролі держави, оновлення бізнесу та інформатизації для сприяння побудові мереж, доступу до технологій та скороченню трансакційних витрат.

Урядові стейкхолдери повинні виробити єдине бачення політики розвитку кластерів на національному та регіональному рівнях. Основою програми є синергії між компаніями, R&D установами, міжнародними, державними та громадськими стейкхолдерами. Важливо враховувати те, що існує гостра необхідність підтримки кластерів для усунення прогалів у існуючих секторальних регіональних ланцюжках доданої вартості, підтримки міжнародного аспекту для інтеграції економіки України в глобальний ланцюжок вартості.

Формування і розвиток кластерів виступає найважливішим фактором економічного зростання, адже забезпечення можливості постійного зростання продуктивності буде завжди актуальним, тому що чим більше розвинена економіка, тим більшого значення набувають інновації в продукції, послугах і методах виробництва для підвищення конкурентоспроможності регіонів та країн в цілому.

Отже кластер має стати осередком поширення нової моделі культури, в якій досягатиметься соціальний ефект, що буде виражений у створенні нових робочих місць, задоволенні споживачів якістю товарів і послуг та підвищенням добробуту в цілому; та відбуватиметься інтенсивний розвиток підприємницьких структур, збільшення кількості яких в свою чергу позитивно позначиться на дохідній частині бюджетів усіх рівнів. Кластерний підхід може стати інструментом забезпечення високих темпів економічного зростання і диверсифікації економіки.

Через високий рівень кластеризації економічної діяльності країн світу при створенні сучасної моделі розвитку України, доцільним є ознайомлення з досвідом становлення кластерних мереж в інших країнах. Особливого значення для України набуває вивчення досвіду постсоціалістичних країн та країн Східної Європи, серед яких Хорватія, Словаччина, Литва, Угорщина. До цього, вищезазначені країни є новими членам ЄС, що також вказує на доцільність дослідження досвіду та моделей кластеризації саме в даних країнах.

Досвід стратегічного процесу формування конкурентоспроможних кластерів у Литві та Угорщині вказує на те, що формування кластерів відбувається в певній схожій послідовності [8] (рис. 1). Що стосується формування кластерних утворень, досвід європейських країн, таких як Хорватія та Словаччина, вказує на зміщення акцентів на ключові 4Р – план, люди, процеси і проекти [9] (рис. 2).

Що стосується України, то підтримка кластерів повинна бути побудована на цільовому підході до заснування та підвищення інституційної спроможності низки структур управління кластерами на регіональному рівні. Ці структури управління кластерами повинні об'єднувати ключові зацікавлені сторони з приватного і державного сектору та наукових кіл, надавати послуги, зокрема, в сфері розвитку бізнесу та інтернаціоналізації, створення стартапів і підтримки інновацій, розвитку відповідних навичок та інфраструктури.

Крім того, кластеризація має передбачати чітку координацію та механізми обміну, що дозволить забезпечити створення синергії між регіональними кластерами [10] (наприклад, загальний брендинг, тренінги для організацій кластера тощо).

Реалізація процесу створення мереж в Україні повинна розпочатися з підтримки пілотних кластерів. Процес створення кластерних мереж має бути заснований на розподілі ролей між державним та приватним сектором, а також між рівнями державного управління, що зможе стати своєрідною моделлю для впровадження майбутніх ініціатив. У рамках даного підходу можна зобразити покрокову модель кластеризації.

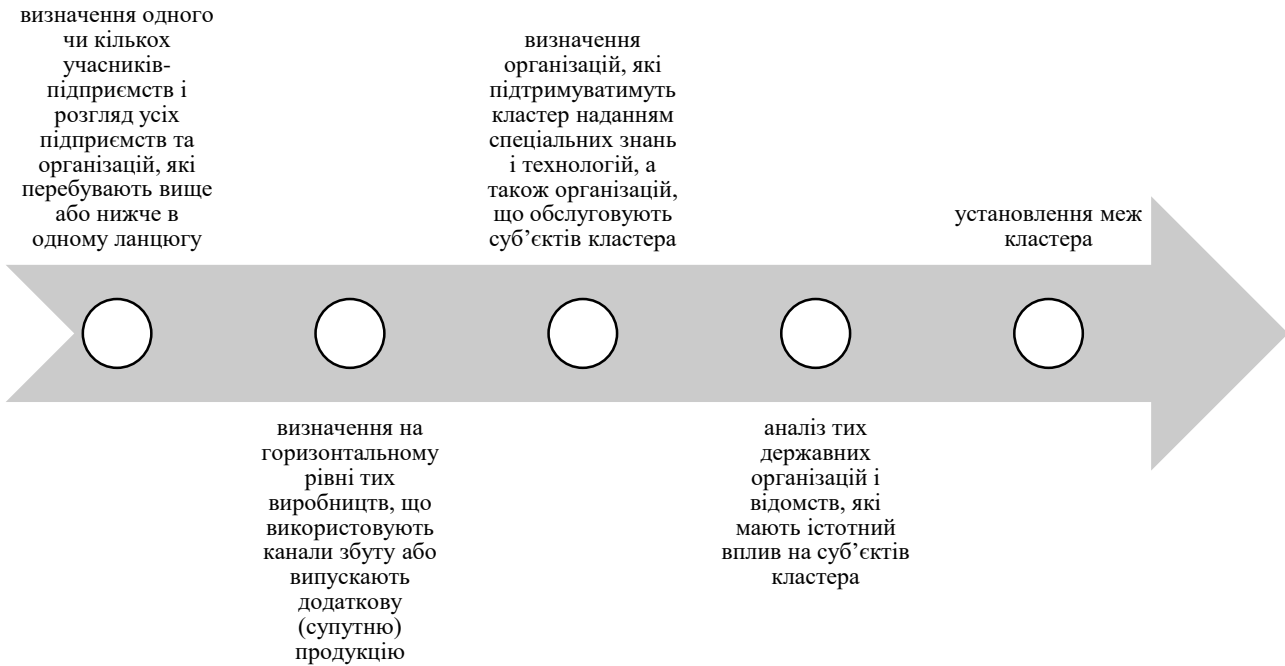

Рисунок 1 – Послідовність формування кластерів

Джерело: побудовано автором за інформацією [8]

Спираючись на досвід європейських країн, перший етап для впровадження кластеризації на Україні має полягати в тому, щоб отримати якомога точнішу картину ситуації кластера, як центру розвитку на місцях. Інформація, яка доступна в кластері, зазвичай фрагментована, нецентралізована та сумнівна щодо точності, обґрунтованості та часу. Для здійснення даного етапу в українських реаліях слід акцентувати увагу на проведенні досліджень на регіональному рівні з метою отримання інформації та ґрунтувати визначення конкурентоспроможних галузей на основі старт-спеціалізацій та більшої додаткової вартості. Мета даного етапу – досягти такої позиції, де можна було б прийняти рішення щодо вибору того, в яких галузях повинні бути зосереджені пілотні проекти кластерів[11].

Рисунок 2 – Підхід «4 Р» у формуванні кластерів

Джерело: побудовано автором за інформацією [10]

Формування кластерів потребує залучення моделі потрійної спіралі. В рамках побудови кластерних мереж на Україні, метою діяльності даної моделі має стати об'єднання основних учасників (освіта-наука-бізнес-громадськість) у розвитку кластера, як це передбачено сучасною міжнародною передовою практикою. Направлена діяльність підприємств приватного сектору, академічних кіл та інститутів розвитку, а також державних міністерств та відомств формує правильний баланс для створення кластерів. Наприклад, у Хорватії на даному етапі проводилась низка експериментальних галузевих зустрічей, які були організовані через Міністерство економіки. У процесі цих зустрічей було створено спільний форум для активістів кластерів, що представляли кожен з трьох елементів потрійної спіралі. Україна також може організовувати такі зустрічі на даному етапі з метою визначення та обрання інноваційних можливостей, які можуть бути використані для формування спільних кластерних проєктів [12].

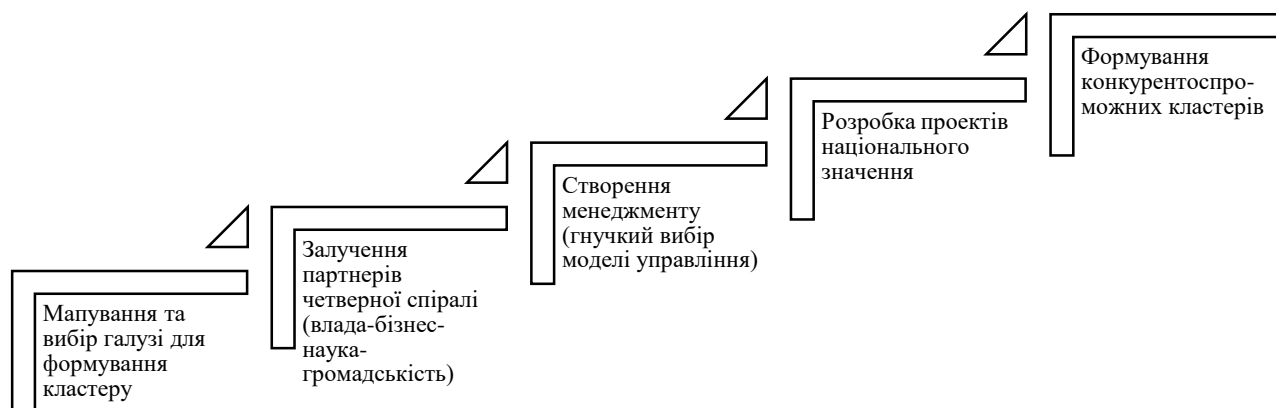

Рисунок 3 – Дорожня карта формування кластерів для України

Джерело: побудовано автором за інформацією [11]

Щодо створення менеджменту, на даному етапі пропонується проведення галузевих зустрічей та обрання лідерської групи, ґрунтуючись на принципі четверної спіралі. Режим лідерської групи має представляти собою процес об'єднання представників та інтересів різних секторів.

Щодо наступного етапу, його метою є згуртування навколо перспективних, амбітних масштабних проєктів, які б вимагали від сектора та спіралі синергії, і якщо це буде реалізовано, це матиме величезний вплив на функціонування сектора та успіх сектора у майбутньому.

Формат даних проєктів – «просторові можливості» сектора, де запропоновано список бізнес-ідей, які відображають потенціал різного ступеня, які потім розвиваються, удосконалюються до проєктів загальнодержавного значення в першу чергу через їх масштаби, амбіції та їх потенціал для впливу на сектор, а також на національний економічний рівень.

Створення списку потенційних бізнес-ідей, які б привернули увагу, зробили б кластери конкурентоспроможними.

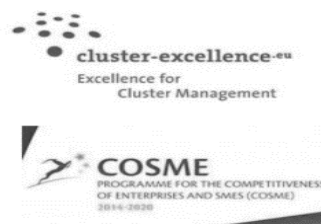
Насамкінець, етап формування конкурентоспроможних кластерів – досягнута точка в процесі, за допомогою якої структура зародкових кластерів повинна бути формалізована і закріплена.

Щодо сучасних кластерних мереж, то слід відзначити Європейську платформу кластерного співробітництва, що являє собою майданчик для розвитку міжкластерної взаємодії, який дозволяє міжкластерним організаціям знайти потенційних партнерів для міжнародного співробітництва та забезпечує доступ кластерів до міжнародних ринків [13]. Дана платформа об'єднує понад 950 європейських кластерних організацій та орієнтована на пошук партнерів за чотирма рівнями: галузевий, міжнародний, національний, регіональний. Тобто виключна важливість даної платформи для України перш за все проявляється у можливості пошуку партнерів (рис. 4).

Розглянемо COSME в якості моделі підтримки кластерів: в рамках даної моделі існує певний перелік підпрограм із, що фінансуються коштами програми COSME, серед цих програм є, наприклад: Європейська мережа підприємств (EEN), Еразмус для молодих підприємців, Інтернаціоналізація кластерів МСП, Розвиток туризму, Полегшення доступу до державних закупівель та багато інших підпрограм (таблиця 1).

Європейська платформа кластерної взаємодії

Cluster Excellence Programme з COSME

Рисунок 4 – Європейські кластерні мережі

Джерело: побудовано автором за інформацією [9]

В рамках даної моделі Єврокомісія покриває 90 % видатків проекту, пов'язаних з його реалізацією. Підпроект – частина підпрограми, яка направлена на реалізацію окремої мети. Наприклад, в рамках підпрограми «Підвищення конкурентоспроможності представників сфери туризму» можуть бути оголошені певні підпроекти, а саме розвиток туристичних кластерів, удосконалення політики в сфері туризму тощо. Загальний бюджет програми COSME на 2018 р. становить 699,2 млн євро.

Таблиця 1 – Приклад переліку конкурсів в рамках моделі підтримки кластерів на 2018 роки

№	Назва проекту	Організація, що впроваджує	Бюджет	Умови фінансування
1	Європейська мережа підприємств (EEN)	COSME	57,2 млн євро	Покриття видатків проекту: 100 %. Сума розподіляється між 60 заявниками, що перемогли у конкурсі
2	Європейська платформа співробітництва кластерів	COSME	5,5 млн євро	Покриття видатків проекту: 100 %
3	Європейська програма «Cluster excellence»	COSME	900 тис. євро	Покриття видатків проекту: 75 % Сума розподіляється між 6-8 заявниками, що перемогли у конкурсі
4	Інноваційний та Технологічний розвиток Легкої промисловості (одяг, Взуття, вироби зі шкіри)	COSME	3 млн євро	Покриття видатків проекту: 100 %
5	Підтримка розбудови інституційної спроможності об'єднаної територіальної громади	ГО «Інститут громадянського суспільства»	Близько 900 тис. євро	Відбувається за фінансової підтримки «Вестмінстерської фундації за демократію» (Лондон, SW1P 1RT, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії).
6	Молодіжний кластер органічного бізнесу об'єднаної територіальної громади	ГО «Інститут громадянського суспільства»	760 тис. євро	Європейський Союз (через Представництво Європейського Союзу в Україні)

Джерело: узагальнено автором на основі даних Програми COSME [14]

Також слід акцентувати увагу на програмі Європейської підтримки малого та середнього бізнесу, що сприяє поліпшенню доступу до міжнародних ринків, зокрема всередині ЄС, а також на міжнародному рівні. Щодо Програми COSME – це набір тематичних підпрограм, реалізація яких покликана вирішити проблеми в сфері малого і середнього підприємництва, які пов'язані з доступом до фінансування, виходом на нові ринки та вдосконаленням внутрішніх бізнес-процесів та вдосконалити пріоритетні сфери національної економіки [14].

Важливою сферою діяльності є вихід на ринок ЄС та ринки партнерів програми (через Європейську мережу підприємств – Enterprise Europe Network, European cluster collaboration platform та ін.) Основною метою при цьому є сприяння розвитку кластерів з метою підвищення конкурентоспроможності та ресурсоемності підприємств, зокрема МСП, активізація співпраці кластерів через регіональні та галузеві програми та полегшення приєднання МСП до кластерів. Що стосується COSME, то оскільки фінансування для українських проектів поки недосяжне, дана програма – це не тільки можливість пошуку партнерів, це важлива платформа для моніторингу проектів та пошуку інформації.

Висновки. Світовий досвід свідчить, що використання кластерного підходу в економіці розвинутих країн значною мірою сприяє підвищенню їх стійкості та конкурентоспроможності. Кластерна концепція стала новим інструментом розвитку економік провідних країн. Вона передбачає альтернативний підхід до теорії конкуренції, надаючи можливість отримання вигоди кожному суб'єкту кластера, у рамках якого його учасники за рахунок розвитку нових зв'язків та кооперації отримують конкурентні переваги, що дозволяє їм успішніше конкурувати у глобальному середовищі.

Використання кластерної концепції у реальній економіці України передбачає створення та розвиток кластерів, які повинні стати новими точками її оновлення та зростання. Процес кластеризації в Україні має свої особливості, які не завжди відображають позитивну динаміку як кластера в цілому, так і його окремих учасників. Однією з цілей реалізації кластерної політики в Україні є подолання різноманітних бар'єрів та «вузьких місць», які перешкоджають ефективній взаємодії підприємств та організацій, що входять до складу кластеру. До них слід віднести недостатній рівень організаційного розвитку, а саме відсутність ефективних організаційних структур управління кластерами.

Література

1. Delgado M., Porter M., Stern S. Clusters and entrepreneurship. *Journal of Economic Geography*. 2016. URL : <http://joeg.oxfordjournals.org/content/early/2016/05/28/jeg.lbq010.abstract> (дата звернення: 15.04.2018).
2. Ketels C., Protsiv S. Clusters and the New Growth Path for Europe, Working Paper. Vienna : WIFO, 2014. P. 59–63.
3. Neffke F., Henning M., Boschma R. How Do Regions Diversify over Time? Industry Relatedness and the Development of New Growth Paths in Regions. *Journal of Economic Geography*. 2011. P. 247–249.
4. European Cluster Observatory 2016, Cluster programmes in Europe. URL : <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/12925> (дата звернення: 15.04.2018).
5. European Commission, EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels : EEA, 2010. P. 28–31.
6. Miles R.E., Snow Ch.C. Causes of Failure in Network Organizations. *California Management Review*. 2012. Vol. 34(4). P. 53–72.
7. Sverrisson Á. Enterprise clusters in developing countries: mechanisms of transition and stagnation. *Entrepreneurship & Regional Development*. 2013. Vol. 15(3). P. 183–206.
8. Summary of the report «Lithuanian Clusterization, 2017. Promotion and development of Innovation Networking – InoLink» / Research Institute for Changes (RICH). 2017. P. 32–39.
9. Strategic Action Process for Competitiveness Cluster Formation – a guidebook for practitioners URL : <https://poduzetnistvo.gov.hr/UserDocsImages/EU%20projekti/IPA%20III/Podr%C5%A1ka%20razvoju%20klastera/7.Strate%C5%A1ki%20akcijski%20proces%20o%20osnivanju%20tri%20klastera.pdf> (дата звернення: 15.04.2018).
10. Lindqvist G., Ketels C., Sölvell Ö. The cluster initiative greenbook 2.0. Stockholm: Ivory Tower Publishers, 2013. P. 8–14.
11. Bergman E. Cluster life-cycles: An emerging synthesis. Vienna: Institute for Regional Development and Environment, Vienna University of Economics and Business Administration, 2016. P. 101–105.
12. Lindqvist G., Sölvell Ö. Organising clusters for innovation: Lessons from city regions in Europe. CLUSNET Final Report, Clusters and Cities Network. 2016. P. 54–62.
13. The European Cluster Collaboration Platform. URL : <https://www.clustercollaboration.eu> (дата звернення: 15.04.2018).
14. Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises. URL : <http://cosme.me.gov.ua/> (дата звернення: 15.04.2018).

References

1. Delgado, M., Porter, M., and Stern, S. (2016). Clusters and entrepreneurship. *Journal of Economic Geography*. [online] Available at: <http://joeg.oxfordjournals.org/content/early/2016/05/28/jeg.lbq010.abstract> [Accessed 15 Apr. 2018].
2. Ketels, C., Protsiv, S. (2014). Clusters and the New Growth Path for Europe, Working Paper. Vienna: WIFO.
3. Neffke, F., Henning, M., and Boschma, R. (2011). How Do Regions Diversify over Time? Industry Relatedness and the Development of New Growth Paths in Regions. *Journal of Economic Geography*, pp. 247–249.
4. European Cluster Observatory. (2016). Cluster programmes in Europe. [online] Available at: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/12925> [Accessed 15 Apr. 2018].
5. European Commission. (2010). EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels: EEA.
6. Miles, R.E., and Snow, Ch.C. (2012). Causes of Failure in Network Organizations. *California Management Review*, 2012, 34(4), pp. 53–72.
7. Sverrisson, Á. (2013). Enterprise clusters in developing countries: mechanisms of transition and stagnation. *Entrepreneurship & Regional Development*, 15(3), pp. 183–206.
8. Research Institute for Changes (RICh). (2017). Summary of the report «Lithuanian Clusterization, 2017. Promotion and development of Innovation Networking – InoLink». P. 32–39.
9. Poduzetnistvo.gov.hr. Strategic Action Process for Competitiveness Cluster Formation – a guidebook for practitioners. [online] Available at: <https://poduzetnistvo.gov.hr/UserDocsImages/EU%20projekti/IPA%20IIIC/Podr%C5%A1ka%20razvoju%20klastera/7.Strate%C5%A1ki%20akcijski%20proces%20o%20osnivanju%20tri%20klastera.pdf> [Accessed 15 Apr. 2018].
10. Lindqvist, G., Ketels, C., and Sölvell, Ö. (2013). The cluster initiative greenbook 2.0. Stockholm: Ivory Tower Publishers.
11. Bergman, E. (2016). Cluster life-cycles: An emerging synthesis. Vienna: Institute for Regional Development and Environment, Vienna University of Economics and Business Administration.
12. Lindqvist, G., and Sölvell, Ö. (2016). Organising clusters for innovation: Lessons from city regions in Europe. CLUSNET Final Report, Clusters and Cities Network.
13. www.clustercollaboration.eu. The European Cluster Collaboration Platform. [online] Available at: <https://www.clustercollaboration.eu> [Accessed 15 Apr. 2018].
14. Cosme.me.gov.ua. Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises. [online] Available at: <http://cosme.me.gov.ua/> [Accessed 15 Apr. 2018].

Стаття надійшла до редакції 28.04.2018.